

Dr. sc. Marko Petrak

redoviti profesor rimskog prava u trajnom zvanju

Sveučilišta u Zagrebu

RECENZIJAKNJIGE „PRAVNIČKI DOMETI PESNIKA LAZE KOSTIĆA“

PROF. DR. ŽIKE BUJUKLIĆA

Na recenziju nam je dostavljen rukopis knjige prof. dr. Žike Bujuklića, vodećeg srpskog znanstvenika rimskog prava, pod naslovom „Pravnički dometi Laze Kostića“.

U svom znanstvenom radu prof. dr. Bujuklić do sada je pružio značajne monografske obrade pojedinih važnih tema iz antičke i srednjovjekovne rimske i mediteranske pravne tradicije. U posljednje vrijeme, autor se, posebno u okviru značajnih europskih projekata (Max-Planck-Institut für Europäische Rechtsgeschichte, Frankfurt a/M) posvetio proučavanju utjecaja rimske pravne tradicije na srpsku pravnu kulturu u 19. stoljeću. Monografija koja je pred nama krana je tih njegovih znanstvenih nastojanja u posljednjem desetljeću.

Knjiga se sastoji od Predgovora, središnjeg dijela pod naslovom „Pravnički dometi Laze Kostića“, svojevrzne addenda pod naslovom „Poglavlje za nepravnike“, kao i spiska literature, slikovnih priloga te registra imena. Rukopis obuhvaća 273. stranice te 428. bilješki.

Središnji dio knjige, pod naslovom identičnim cjelini knjige - „Pravnički dometi Laze Kostića“ - sastoji se od čak 31 podpoglavlja. U njemu su obrađeni gotovo svi dodiri velikog srpskog pjesnika Laze Kostića (1841-1910) sa svijetom prava. Kostić, koji je po sveučilišnoj svojoj naobrazbi bio peštanski doktor obaju prava (dr. utr. iur.), premda je daleko najveći dio svog kreativnog života posvetio književnosti, ipak se s vremena na vrijeme igrom sudbine vraćao svijetu prava: znamenitim onodobnim pravnicima koji su mu bili prijatelji (prije svega u svjetskim razmjerima znameniti Baldo Bogišić) te važnoj pravnoj literaturi.

U navedenom središnjem dijelu knjige, ponajprije je od iznimna značenja Bujuklićevo otkriće do sada sasvim nepoznate činjenice: već je Kostićeve peštanska disertacija imala za temu zakonodavstvo cara Stefana Dušana, tu neiscrpnu središnju temu srednjovjekovne srpske pravne povijesti! Nažalost, sama Kostićeve disertacija, koja je evidentno bila pionirsko pravopovijesno pregrnuće, do sada nije pronađena, no samo

otkriće njena postojanja predstavlja iznimno važan znanstveni doprinos te otvara vrata mogućim daljnjim istraživanjima.

Drugi važni tematski „sklop“ dodira Laze Kostića sa svijetom prava neprijeporno predstavlja njegov prijevod voluminoznog udžbenika *Pandekata* slavnog njemačkog pravnog romanista Heinricha Dernburga, kojeg je znameniti srpski pjesnik izradio po narudžbi Isidora Kršnjavog, nadasve značajnog hrvatskog političara i polihistora, koji je u to vrijeme bio predstojnik Odjela za bogoštovlje u Khuenovoj vladi. Kostićev prijevod trebao je poslužiti kao nastavni materijal za studij Pandektnog prava na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Bujuklić je na nadasve uspješan način uspio detaljno analizirati sve političke okolnosti nastanka navedenog Kostićeva prijevoda, kao i sve važne nijanse njegove pravno-jezične posebnosti i osebujnosti u kontekstu tada postojećih lingvističkih pravaca i stremljenja među slavenskim narodima Jugoistočne Europe. U svakom slučaju, Bujuklićeva svestrana analiza ovog prijevoda otkriva nam jedinstveno prožimanje i preplitanje pjesničkih i pravničkih segmenata Kostićeve osobnosti: on je nastojao, na Bogišićevu tragu, iznijeti na svijetlo dana jedan sasvim novi, a ujedno prastari pravni jezik, duboko ukorijenjen u drevnim slojevima srednjovjekovne slavenske pravotvornosti.

Sve u svemu, Bujuklićeva monografija, utemeljena na respektabilnom poznavanju prava, povijesti, književnosti i jezikoslovlja slavenskih naroda Jugoistočne Europe na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće, predstavlja iznimno značajnu pojedinačnu studiju koja na vrlo rječit način svjedoči u kojoj mjeri produbljeno poznavanje svijeta prava određenog vremena i prostora zapravo ujedno predstavlja spoznaju jednog važnog aspekta njegove kulture i civilizacije. U tom smislu, ovo djelo na poseban način daleko iskoračuje iz sfere pravne historije u sferu opće kulture, otvarajući eruditski vrata jedne temeljne pravne discipline širokoj čitateljskoj publici.

Uzimajući u obzir sve rečeno, smatramo da knjiga na svaki način zavrjeđuje biti tiskana.

Проф. др Срђан Шаркић
Правни факултет у Новом Саду

Рецензија монографије проф. др Жике Бујуклића
„Правнички домети песника Лазе Костића“

Лаза Костић (1841-1910), песник, правник, дипломата, посланик у мађарском сабору, политичар, авантуриста и ерудита, преводилац и зналац седам страних језика, екцентрик који је саблажњавао малограђанску средину, свакако је једна од најзанимљивијих личности српске историје друге половине деветнаестог века. Још у младости слављен као један од најумнијих Срба свога времена, потом оспораван од књижевне критике као потпуно безвредан песник, па опет уздизан и проглашаван аутором најлепше љубавне песме у српској поезији, свима знаној *Santa Maria della Salute*. О Костићевом књижевном опусу написано је много и те све чињенице добро су знане. Мало је, међутим, познато да је Лаза Костић био пештански доктор права и да је део свог бурног и често растрзаног живота посветио праву и правним наукама. Задатка да расветли његове правничке домете прихватио се др Жика Бујуклић професор Римског права на Правном факултету у Београду и један од водећих српских романиста.

У првом делу књиге аутор говори о Костићевим студијама права на Пештанском правном факултету, а одмах затим поставља питање да ли је рад који је Костић 1. маја 1866. године бранио пред „опонентима“ (Светозар Милетић, Јован Суботић), докторска дисертација (*dissertatio*) или само „тезе“ (*theses*). Матица српска је, наиме, 2011. године објавила књигу „Тезе из правних и политичких наука“ (*Lazarus Kostić: Theses e scientiis juridicis et politicis*), која садржи, како се веровало, текст његове докторске дисертације (превод са латинског уз детаљан коментар начинио је писац ових редова). „Тезе“ садрже само шест страница текста, односно 56 кратких сентенци из различитих грана права, брањених пред одговарајућом комисијом. Полазећи од чињенице да су пре Лазе Костића, Сава Текелија (1786) и Јован Хацић (1826) на истом универзитету одбранили докторске дисертације као праве научне монографије, а не само као „тезе“, професор Бујуклић се оправдано запитао да ли је оно што смо прогласили за Костићев докторат то заиста и био.

Трагајући за одговором, аутор је у Матици српској дошао до оригиналне докторске дипломе Лазе Костића, превео је и исцрпно анализирао, а из архиве Правног факултета Универзитета „Етвеш Лоранд“ у Будимпешти успео је да прибави записнике са одбране тзв. ригорозума и самог доктората, из којих се види да је наш песник, осим одбране „теза“, изложио (*exhibito*) и рад под називом „О српском законодавству Стефана Уроша Душана“ (*disertatione De legibus serbici Stephani Uros Dusan*). Тиме је професор Бујуклић неспорно доказао да је доскорашње схватање у правноисторијској литератури било неосновано. Нажалост, сам текст дисертације о законодавству Стефана Душана још увек није пронађен. Да ли је неповратно изгубљен или се крије у неком од пештанских архива, задатак је који ће професор Бујуклић покушати да реши у наредним истраживањима. У сваком случају, већ и само ово откриће отворило је нову страницу у изучавању доприноса

угарских Срба на правном пољу. Сазнање да је средином XIX века, усред Пеште, на латинском језику одбрањен докторски рад везан за нашу средњовековну правну историју, и то у време када Стојан Новаковић још није ни објавио критичко издање Душановог законика, заиста представља драгоцену откриће.

Поред енигме Костићевог доктората, аутор се детаљно позабавио песниковим радом као професора новосадске гимназије, великог бележника и сенатора варошког суда, безуспешним покушајима да стекне професуру на Великој школи у Београду и на Свеучилишту у Загребу, а поготово је темељно проучио Костићев превод чувеног уџбеника из области римског права (*Пандекте*), који је написао славни немачки романиста Хајнрих Дернбург. Превод првог тома овог капиталног дела објављен је у Загребу 1900. године, док су рукописи остала два тома остали загубљени, како претпоставља аутор, негде у архивама Министарства богоштовља и наставе, које је и наручилац тога посла. Аутор је анализирао Костићеву иновативну правну терминологију, која је наишла на жестоку критику професора загребачког Свеучилишта (Луке Марјановића и Фрање Спевеца), због чега овај уџбеник и није примењен на Правном факултету у Загребу - коме је и био намењен.

Професор Бујуклић је интердисциплинарним приступом први пут код нас оборио Костићеву правну лексику (која се ослањала на схватања Валтазара Богишића и Вука Караџића), узимајући у обзир тадашње историјске, културолошке и политичке околности које су пратиле Костићев рад. Бујуклићев пионирски подухват је знатно померио наша сазнања о овом питању и будући истраживачи, поготово лингвисти, добили су поуздан основ за даља пручавања. Аутор закључује да су Костићеве циљеве на том пољу били исувише високо постављени, што поткрепљује многобројним примерима из песникове новостворене правне лексике, препуне архаизама, која је и стручњацима данас потпуно неразумљива. С друге стране, Бујуклић указује на крајње неповољне услове у којима је Костић потпуно сам, без ичије помоћи, радио на овом обимном преводу: тај посао је обавио за свега неколико година, боравећи у манастиру Крушедол, и то без одговарајућих речника и приручне библиотеке.

Несумњиво да монографија Жике Бујуклића *Правнички домети песника Лазе Костића* далеко искорачује из сфере правне историје и широко задире у културни контекст тога доба, приближавајући ту материју и просечном читаоцу. Она представља драгоцену штитову, разумљиву не само правницима, већ и широј читалачкој публици. Њен аутор се, као велики ерудита и библиофил, потрудио да истражи до најситнијих детаља све околности и податке везане за правничку делатност песника Лазе Костића. Књига је писана лепим и јасним стилем, а све тврдње поткрепљене су чврстим аргументима и опширним напоменама. На крају монографије, у посебном поглављу, читалац ће наћи и нека нужна објашњења која неправницима олакшавају читање, а у прилозима сасвим нове преводе докумената везаних за одбрану Костићевог доктората, као и текст раније објављених „теза“ из издања Матице српске.

У својству рецензента свесрдно подржавам штампање ове књиге.

Проф. др Милена Полојац
редовни професор Правни факултета
Универзитета у Београду

Рецензија монографије проф. др Жике Бујуклића

„Правнички домети песника Лазе Костића“

Проф. др Жика Бујуклић је пред себе поставио циљ да расветли мање познату страну комплексне личности Лазе Костића у рукопису монографије од 210 густо куцаних страна.

Аутор хронолошки прати живот Лазе Костића од студија права и одбране доктората на Краљевском универзитету у Пешти. Следи његов неуспели покушај да са највишим академским звањем доктора правних наука започне академску каријеру као професор на Великој школи у Београду, а касније и на Свеучилишту у Загребу. Посебно место у вредновању правничких домета Лазе Костића заузима његов преводилачки подухват – превођење Дернбургових *Пандекта*, обимне тротомне правне књиге с немачког.

Пратећи поједине етапе богатог живота Лазе Костића од Пеште, Новог Сада, Петрограда, Беча, двора на Цетињу, Београда и Загреба, аутор прави бројне дигресије у област културне историје и политике, упознаје нас са преокупацијама тадашње интелектуалне елите, као и с идејама и судбинама неких од највећих интелектуалаца тога времена. Све то чини необично вешто и на изузетно занимљив начин, често користећи драгоцене преписке савременика, и тако испреплиће личности, идеје и догађаје тога доба. Свестраном сагледавању улоге и доприноса Лазе Костића у домену права служе и успешна поређења његовог животописа са судбинама неких од великана српске културе који су се такође окушали и на терену права (нпр. Јован Хаџић, Стерија Поповић, Валтазар Богишић).

Посебно место заузима онај део монографије који је, као пионирски подухват, померио границе наших сазнања о Лази Костићу као доктору правних наука. Кључно питање које аутор поставља је да ли је Лаза Костић у поступку одбране доктората и стицању највишег академског звања на Краљевском универзитету у Пешти бранио само кратке тезе (*theses*) или и обимнији докторски рад (*dissertatio*)? Прибављањем тешко доступних докумената, као што су докторска диплома, а нарочито архивска грађа из Будимпеште - записници (протоколи) из архиве Универзитета „Етвеш Лоранд“ у Будимпешти о одбрани доктората, а онда и њиховом минуциозном анализом, Жика Бујуклић је расветлио многа питања која су везана за поступак

одбране доктората као и за актере који су у њему учествовали (Суботић, Милетић, Венцел, Паулер и други). Ипак, на питање да ли је Лаза Костић након „строгих испита“ тзв. ригорозума бранио само „тезе“ (*theses*) или и „дисертацију“ (*Dissertatio De legibus serbicus Stephani Uros Dusan*, како стоји у записнику), није се могао добити коначан одговор без одговарајуће историјске грађе, коју тек треба открити - што посебно истиче аутор. Ипак, својим добро утемељеним претпоставкама које иду у прилог позитивном одговору, као и добро формулисаним питањима, аутор је дао јасан путоказ за даља истраживања.

Друга до сада неистражена тема којом се проф. Бујуклић продубљено бави у монографији је преводилачки подухват Лазе Костића у домену права - превођење Дернбургових Пандекта, обимног немачког уџбеника заснованог на дотадашњој научној обради Јустинијановог римског права. Посебно је интересантна чињеница да је Лаза Костић тај превод радио за потребе загребачког Свеучилишта, иза чега је стајао хрватски бан Куен Хедервари преко свог министара просвете Исидора (Исе) Кршњавог. Аутор се детаљно бави питањем политичког контекста овог Костићевог ангажмана, уз закључак да је Лаза Костић био жртва политичких игара.

Преводилачки посао био је уједно покушај Лазе Костића да из темеља створи нову правну терминологију, ослањајући се на схватања Валтазара Богишића и Вука Караџића о народном језику. Показало се да су ти његови циљеви били превисоки, како с правом закључује аутор, и то поткрепљује многобројним примерима из Костићеве новостворене правне лексике. Узимајући у обзир мане превода на које су указали његови критичари (посебно професори Свеучилишта у Загребу, Лука Марјановић и Фрањо Спевец), аутор покушава да да објективнију слику Костићевих преводилачких домета и указује на неповољне услове у којима је Костић сам, без ичије помоћи радио на овом обимном преводу.

Проф. др Жика Бујуклић је с нескривеном страшћу и ентузијазмом написао надахнуту монографију о Лази Костићу и несумњиво помакао границе нашег сазнања о правничким донетима овог нашег великог сународника. Уз то је необично вешто и интересантно испричао комплексну и испреплетену културну историју Јужних Славена с половине 19. века која се односи на почетке стварања установа културе, високошколских установа и њених кадрова, књижевног језика, правне терминологије итд. То је књига која се, и поред комплексности, чита у једном даху и зато ће свакако имати бројне читаоце међу свим слојевима. Зато је са задовољством препоручујем за објављивање.

У Београду, 23. марта 2018. године